

TAKÁTS GYULA

1911 – 2008

A scenic landscape photograph framed by dark grapevines in the foreground. The view shows a large body of water (likely Lake Balaton) in the middle ground, with a range of mountains in the distance under a bright sky. The foreground is filled with lush green grapevines and some houses are visible in the mid-ground.

TAKÁTS GYULA FONYÓDJA
FONYÓD TAKÁTS GYULÁJA

KI ÁLL A CÍM MÖGÖTT ?

Egy fiatalember,

aki tizenévesen ismerkedik meg a Fonyód körüli Nagyberek világával
és egy fiatal ember, aki 42 évesen cseréli fel a fonyódi családi villát a Balaton túlsó partjára.

NÉHÁNY ADAT

1920-as évek

Édesapja, mint cserkészparancsnok, fonyódi nyaralásokra hozza cserkészcsapatát és családját. Sátrakban laknak, a „Tungsram stranddal” szemközti területeken.

1926.

Önéletrajzi vonatkozású ifjúsági regénye, a **Vitorlás a berken** szerint 15 éves, mikor először járja be a berket, hogy öccsével és barátaival feltérképezzék az akkor még nyomokban megtalálható vízi birodalmat, a szigetek, gulyák, „fókák”, halászok és kanászok, vízen járók és rabsicok világát.

1929 Takáts Gyula a pécsi Erzsébet Tudományegyetem hallgatója lesz, geológia-földrajz-filozófia szakon.

1934 Bölcsészdiplomát szerez.
Diplomamunkájának témája: a **Somogyi Nagyberek**.

1935-ben A Sándor-telepen, a **Sándor utca 25.** szám alatt nyaralnak, Kelemen halász házában. Weöres Sándort is vendégül látják. Édesanyám így ír erről naplójában: „Ha éppen nem tekeregtek, velem sokat dominóztak és tanítgattak...!”

1937-ben Megépül a „**Takáts Villa**”.

A VILLA, "AHOVA MINDIG JÖN VENDÉG".

Weöres Sándor:

Csöngé, 1939. júl.17.

Tieidnek kézcsók és üdv. Ölel gurgulyád, hazafi Weöres Sándor nemzeti, nép- és műköltő

Ui: Tiszteltetem a fosógémekeket a Kisbalatonon.

És a többiek:

Egry József, Halvax Gyula, Kiss Tamás, Tatay Sándor, Jékely Zoltán, Erdélyi József, Kassák Lajos, Várkonyi Nándor, Csorba Győző...

Erdélyi grafikák 1939-ből:

A II. világháború háromfelé szakítja a családot.

Emil Nagyatádon, míg Gyula, édesanyjával és az akkor 16 éves húgával Fonyódon reked.

Később édesanyjának egy menekülthullámmal sikerül hazajutnia Kaposvárra.

Lenke húga és Gyula a helyi gyógyszerészkisasszony, Gallé Kornélia segítségével egy orosz kémnő és más, főként fővárosi menekültek társaságában Fonyódon marad. (Neubauer Pál író, műfordító ✚ Fonyód, 1945)

A front még messze van. A hátszágban csalóka optimizmust, békét, idillt, viszonylagos jómódot hoz a Trianon előtti területek visszaszerzése – legalábbis a középosztály részére.

VÉGKIFEJLET

Egy dátum a kép
háttoldalán:
1944. szeptember 17.
délután fél kettő

Román vadászpilóták
géppuskatűzét nyitnak
a teraszon ebédelő
családra.

Takáts Gyula megérzésének köszönhetően a támadás során senkinek sem esik bántódása, a golyózápor elől rejtkehelyre menekülnek. A két szomszéd villa részben összedől, nálunk 200 lövedéket fog föl a fal és a domboldal – írja édesanyám visszaemlékezéseiben.

Értelmetlen pusztítás

A bevonuló orosz katonák a képek zömét szétlövik. A nincstelen magyarok kifosztják a villát.

Államosítás

Rákosiék hatalomra jutásával primitív, rosszindulatú prolikat telepítenek be, akik mindent, ami még megmaradt, szétdúlnak. Takáts Gyula, írókapcsolatai révén, visszaszerzi a lezüllesztett villát.

1953 tavasz

Fatális balesetben meghal az édesapa, id. Takáts Gyula.

A friss házas költő még ez év nyarán telket vásárol Balatongyörökben, a családi villát édesanyjának és két, immár családos testvérének hátrahagyva. Új szakaszt nyit az életében. 42 éves.

MIT JELENTETT FONYÓD TAKÁTS GYULA SZÁMÁRA ?

Meghatározó élményeket,
sorsfordító eseményeket, fontos találkozásokat.
Művészi pályakezdetét.

MEGHATÁROZÓ ÉLMÉNYEK

Milyen élmények érték Fonyódon Takáts Gyulát ?

- Tájélmények: a Balaton és a Nagyberек páratlanul gazdag flórája, faunája és jelenségvilága.
- Természetközelség: kalandok, csavargás, természetjárás.
- Társadalmi élmények: a somogyi nép
Egy jellegzetes, öntörvényű, nehéz sorsú, de abban jól boldoguló, alapjaiban tisztességes, sajátos észjárású, a szabad életformákat kedvelő népesség megismerése.
- Gazdag és sokrétű népi kultúra.

Milyen szellemi hozadéka volt mindennek ?

- A művészi nyelvezet könnyedsége, színessége, formagazdagsága (mind a lírában, mind a festészetben).
- Egyfajta „szecessziósan” pazarló, plasztikus, színes, fénnel átítatott nyelvezet, sok kép, sok hasonlat, természet közelség.
- A kötetlen életforma fontosságának életelvvé válása. Az a meggyőződés, hogy megismerni, tapasztalni, látni, válaszokat találni, értelmes, teljes, alkotó életet élni csak szabadon, kötelezettségtől mentes életvitel mellett lehet.
- Egy jellegzetesen praktikus életszemlélet, amelynek a fő jellemzője a kiegyensúlyozottság, a mértékletesség és az arányérzék.
- Egy sajátos – demokrata – morális tartás kialakulása, amely egyszerre elkötelezett a múlt értékei és a tisztas népi erkölcs, valamint a „szellemi elit” etikai normái iránt.

PÉLDÁK A „SZECESSZIÓS” GAZDAGSÁGRA

Balatonparton

Kosztolányi Dezsőnek

Cseresznyefa. Kezemre permetez sok fehér szírom,
és én játékosan a vízre hullatom.
S a kék vizen, mint vén rizsbárka ring
a badacsonyi kőszállító hajó,
s fölöttünk halkán egy gém kering.
Zöld szittyó, színes vadkacsák.
A tóról halkritmusú zenék,
mintha Po Csüi verset hallanék.

Szemközt az üvegégre karcsún
a Gulács finoman ível,
mint kis Fuzsijáma, lila lepleivel
Napalkonyán a tó Sárga Tenger.
S a pókháló, mint szűz japáni selyem
kopott ruhámra akad a kócsaglesen.
Fehér szirmok, sárga csodák,
fekete bárkák, bordó nádasok,
s az alkonyat rám úgy oson,
mint sárkányt leső gyerekre
egy kínai mese...

SORSFORDÍTÓ ESEMÉNYEK

Milyen fontos események érték Fonyódon?

- Felkészülés a doktori diplomamunkára.
Túrák, felfedezőutak gyalog, bödönhajóval, kerékpáron vagy épp sítalpon, fakutyán, javarészt magányosan egy öntörvényű világban.
- A finnországi út előkészítése 1936-37-ben.
- József Attila halála 1937-ben.
(József Attila síremlékének felállítását ő kezdeményezi és harcolja ki, majd ő is avatja fel. Ez idő tájt szoros kapcsolatban álltak egymással, ezért kezdettől tagadta József Attila öngyilkosságának teóriáját.)
- A második világháború, amelyről így vall:
„Idegrendszeremben már Buda 1944–45-ös ostroma, Fonyód-Lengyeltóti kiürítése, a nagyberek téli menekülések és az utolsó ellenállási torlasz, a somogyi, nagyatádi front elakadásának minden embertelensége és értelmetlenségének előérzete is ott kísértett...”
- Az 1947-48-as római út előkészítése Csorba Győzővel.

Milyen szellemi hozadékra volt mindeznek?

- Az *elkötelezettség*, a meggyötört emberekkel való *sorsközösség* vállalásának felerősödése.
- Megingás és bizonyítékkeresés a művészet erejében és hasznosságában.
- 47-től egy *távolságtartóbb, szemlélő dőbb, klasszikus mértékű* világszemlélet és életstílus - mint *gondolati és művészi rendezőelv* megjelenése.
„Az írás nekem életstílussá vált” – írja Juhász Ferencnek.

TALÁLKOZÁSOK, PÁLYAKEZDET

Milyen találkozásokat ért meg Fonyódon?

- Találkozás a „*vízen járó néppel*,” azaz az „*öslakosokkal*”.

Három drámai alkalom: 15 éves gyerekként, egyetemi hallgatóként, kezdő íróként.

A kívülálló, kíváncsi kamaszból, majd tárgyilagos, adatrögzítő szociológusból elkötelezett íróvá válik. Érdekes pl. a nevek változása: „a bivalyosból” , „a halászból”, Horváth Jánosok, Kovács Piri Györgyök, aztán már Péterek, Rózsik, Marisok lesznek...

- Találkozás páratlan *személyiségekkel*

Így ír **Egry Józsefről** :

„Én ösztönösen fölnéztem Kassák horgásznyele mellől a hajó emeleti fedélzetére. - Nem áll-e ott Egry? - Mert gyakori, sokszor napontai vendégünk volt Fonyódon. És ...mindig az utolsó leszálló volt... hanyag füzetösszehajtás és ceruza-zsebbetétel. Kezében a kis halasháló vagy szák, mert a piacra is ezt használta... Arcán az ezerráncú mosolygás... mert neki Fonyód kedves volt. A jobb beszerzés bázishelye... Tea, kakaó, szardínia, kávé...

Keszthely után neki egy kicsit a balatoni városka volt Fonyód, ahol több volt az üzlet, és volt piac is és a Porkoláb vendéglőben biliárdasztal és néhány barát is. A hajó pedig a két part - Badacsony és Fonyód - között maga volt a mozgó, fehér műterem. A füzetben mindig volt... amolyan öt-tízperces figurális és táji vázlat. Nemegyszer szakított ki lapokat a pepita füzetből, és megajándékozott a "fonyódi hegygel". Hosszú ismeretség után kérte csak el az addig megjelent köteteimet. Aztán rendszeresek lettek általában a versről való beszélgetések.”

- **Bacsák György** atyai barátja volt.

A fiatal pályakezdőt lenyűgözte a nála negyven évvel idősebb polihisztor sokoldalú és hatalmas tudása, művészi kvalitásai, derűs és egyszerű életszemlélete, könnyed észjárása.

Különösen imponáló volt számára a fegyelmezett tudós sportos életvitele.

Hosszú és szoros barátság fűzte őket össze.

Bacsák György sok geológiai leletet is adományozott a Takáts Gyula által igazgatott Somogy Múzeumnak.

Egy esetleges későbbi publikálás reményében rábízta egy geológiai tanulmányát a fonyódi vízmeder rétegződéséről, továbbá egy rovásírásról és az Ó-magyar Mária Siralomról írt értekezését is. A publikálás feladata az én kötelességemmé vált, remélem, találok hozzá támogatókat.

- Két felejthetetlen Takáts Gyula anekdota Bacsák Györgyről

- Az orosz megszállás idején egy csillagászati kérdéssel foglalkozott a tudós. Az orosz katonák felfigyeltek erre, majd rövidesen az összes szabadságos tüzértiszt ki lett vezényelve hozzá, hogy segítsenek neki a bizonyítások és tételek kiszámolásában.

- Bacsák György egy koporsót készített feleségének, vagy saját magának. Amikor megkezdődött a fonyódi lakosság kitelepítése, ragaszkodott a koporsójához. Így kénytelenek voltak a koporsó elé lovakat befogni és abban húzatta magát.

Nagybátyám szerint a lovak húzta koporsóban délcegen ülő szép magas aggastyán, lobogó fehér szakállával, szúrós tekintetével olyan volt, „mint maga az evakuált Úristen!”

- **Neubauer Pál**

Kétnyelvű – cseh, magyar – író, kiváló műfordító.

Zsidó származása miatt Prága megszállása idején Magyarországra – Fonyódra menekült.

Egy alkalommal Takáts Gyulával Kaposvárra mennek, ahol vendéglátója könyvtárában adalékokat keres egy leendő tanulmányához. Viszonzásképpen németre fordítja Takáts Gyula „A bokrok alatt” c. versét. Neubauer Pál a háború végén, 1945-ben tüdőgyulladásban hunyt el Fonyódon. Sírja sajnos ma már nem található meg a temető kertben.

- **Szent-Györgyi Albert**

avagy hogy költözött be a nyers paradicsom a Takáts villába.

Köztudomású, hogy a Nobel-díjas tudós ezidőtájt fedezte fel a C-vitamint. Azt is megállapította, hogy a hazai fűszerpaprika és paradicsom lényegesen több vitamint tartalmaz, mint a citrusfélék. Nyilvánvaló volt, hogy háborús időkben szinte lehetetlen volt déligyümölcshez jutni, a hazai paprika és paradicsom azonban rendelkezésre állt.

Szent-Györgyi Albert vonatra szállva népszerűsítette felfedezését, hogy a nép a nélkülözések idején is elegendő, létfontosságú vitaminhoz jusson.

Takáts Gyula és húga a fonyódi vasútállomáson ismeretterjesztő előadást tartó és közben nyers paradicsomot és paprikát evő tudós hatására válnak maguk is nyers zöldség fogyasztókká.

GYENGÉD SZÁLAK

- **Gallé Kornélia**

A helyi gyógyszerészkisasszony művelt, művészetpártoló nő volt. Irodalmi szalonjában a kortárs művészet legkiválóbbjai fordultak meg, Egrytől Halvaxon át Kassáig, József Attilától Szabó Lőrincig.

Kettejük között mély érzelmi kapcsolat alakult ki. „Nellóka” valószínűleg már disszertációja megírásában is segítségére volt, hisz gyakran emlegette, hogy az ő bődönhajóján járta a berket. Később Emil öccsével viperaméreg begyűjtéssel segítettek a gyógyszertár anyagi helyzetén. (Erről viszont Emil nagybátyám mesélt színes történeteket.)

A második világháború során „Nellóka” menekítette Takáts Lenkét, a költő hűgát. „Nellókát” nemcsak a család, hanem az íróársak is Takáts Gyula partnereként kezelték.

- **Egy páratlan veszteség**

Takáts Gyula elbeszélése szerint a patika belső falára Egry egy alkalommal seccot készített, amely az irodalmi szalon tagjait örökítette meg. Ezt a seccot a hozzá nem értő új tulajdonosok az államosítás után egyszerűen leverték. **Nemcsak Egry József egyetlen seccoját, hanem a magyar irodalom páratlan dokumentumát is megsemmisítve ezzel.**

- **Szabó Ilonka**

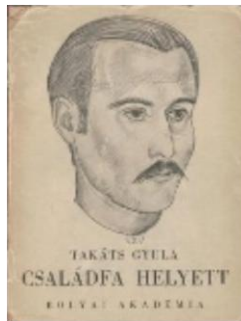
Első feleségével, Loncikával ugyancsak Fonyódon ismerkedett meg 1938-ban és rögtön meg is ígérte neki, hogy feleségül veszi. Erre néhány szép kapcsolat és 15 év után, 1953-ban sor is kerül.

FONYÓDHOZ KÖTHETŐ MŰVEK

· A somogyi Nagyberек, 1934

Kút,
1935

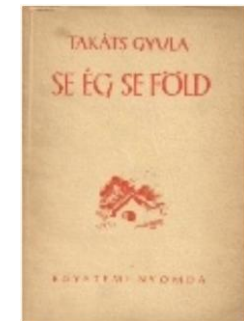
Családfa helyett,
1941

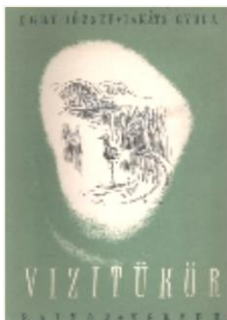
Vágják a berket,
1942

Hold és hárs,
1943

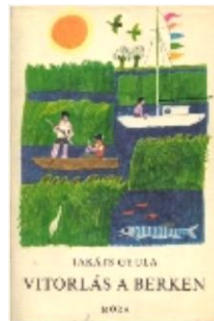
Se ég, se föld,
1947

Vízitükör,
1955

Kinek könnyebb,
1963

Vitorlás a berken,
1971

Helyét kereső nemzedék,
1934-1949; 1984

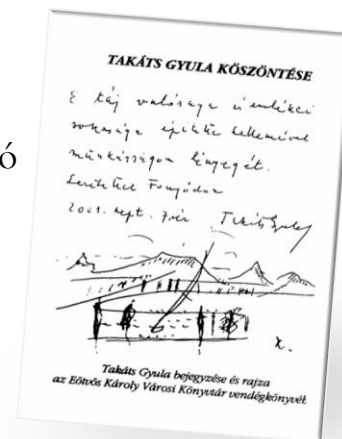

Felhők Árkádiából,
1930-1967; 1986

★ 1934-ben kész volt, Berekkirály címen /Weöres Sándor egyik leveléből való adat.

KÉSŐBBI KAPCSOLATOK

- Későbbi fonyódi kapcsolatai elsősorban Fodor Andrással együtt szövődnek.
- 1981-ben megalapítják a **Fonyódi Helikont**.
Emléktábla a Mátyás Király Gimnázium folyosóján az alapítók nevével:
Takáts Gyula, Fodor András, Bertók László, Csoóri Sándor, Papp Árpád, Laczkó András, Simon Ottó (Az emléktábla felavatása: 1991-ben volt.)
- 1991-ben Fodor Andrással együtt a **"Fonyód Városért Emlékplakett"** kitüntetésben részesül.
- Második felesége halála után visszatér a fonyódi családi villába. 2000-től 2007-ig hűgával és unokahűgáival tölti a nyarakat.
- 2006-ban Fodor Andrásnéval a kertünkben üldögélve tervezik el a Fodor András – Takáts Gyula Levelezéskötet kiadását, amely 2007-ben meg is jelenik. Majd ezt követi a Csorba Győzővel folytatott levelezés megjelentetése is.
- A Berzsenyi Társaság 2006 őszén Fonyódon rendezi szokásos vezetőségi ülését. Ezen még Takáts Gyula is részt vett.
- Ugyancsak itt állítja össze Hol is Volt című, hatyúdalanak számító, utolsó verseskötetét, amelyet 2007-ben jelentet meg a Pro Pannonia kiadó.
- Simon Ottóval is meleg barátságot tartott, gyakran meglátogatta süllőzsákmányaival nagybátyánkat.

LESZ-E FOLYTATÁS ?

Könyvkiadások

- Hiánypótló anyag lehetne egy tematikus Takáts Gyula – Fonyód kötet, amelynek a gondolata már 2002-2003 körül is felmerült.
Szerepelhetnének benne az életrajzi vonatkozások mellett korabeli fotók, képzőművészeti alkotások, művész barátokkal folytatott levelezések, illetve a kötet második felében egy gazdagon illusztrált vers-és rajz gyűjtemény.
- A Bacsák kéziratok, mint Takáts Gyula hagyatéki anyag kiadása.

Élő jelenlét

- Hagyományteremtő, rendszeres iskolai vetélkedők, szavalóversenyek, a helikoni szellem életben tartása. Melyik kb. 5000 fős város dicsekedhet két Kossuth-díjas költővel, Takáts Gyulával és tanítványával, Fodor Andrással, akit ő maga keresztelt át Andorból Andrássá, sőt, a harmadik költővel Simon Ottóval? Vagy Nikla, Balatonszárszó Berzsenyi, József Attila, Latinovits szellemi átsugárzásával?
- Bacsák György, Takáts Gyula, Fodor András, Simon Ottó, Egry József, Halvax Gyula, Szikra János művészete és szellemisége Fonyód számára ugyanolyan Örökségünk: Somogyország Kincse díjra lenne érdemes, mint a Bélatelepi villanegyed.
- Partszakaszokat, parkokat, utcákat, köztereket, középületeket kellene elnevezni róluk, és az év minden szakában, diákoknak és nyaralóknak közvetíteni és átadni az ő szellemi hagyatékukat.

FONYÓDNAK VAN MIRE, VAN KIKRE BÜSZKÉNEK LENNI I

FÜGGELÉK ★ PÉLDÁK AZ ELKÖTELEZŐDÉSRE

Egy fontos cím: Takáts Gyula az interneten (Petőfi Irodalmi Múzeum digitális feldolgozása)

<http://www.pim.hu/object.I40DA46I-3E7B-4AED-8EB7-5FB9FCABAEED.ivy>

Villámfénynél (Jäppilä)

Hogy értetek szóljak, szegények,
nem itthon döntöttem én!

Messze kellett szállnom e görbe,
víz, hegy-szabdalta földtekén.

Bejárni a tavas északot.

Látni tiszta kis házakat.

Enni fenyőfa-asztalon,
és nyelni keserű nyálamat. . .

– Miért? – Mindent megád a földem! –

Szolt s rámnézett a finn rokon.

S úgy fénylett felém e szó,
mint villámcsapás a dombokon.

A pásztor (Kinek könnyebb ? c. kötetből)

A juhással a gyógyszertárban találkoztam. Már a csengős
ajtó előtt levette a kucsmáját. Lassan, alaposan törülgette
sáros bakancsát a rácson. Olyan kimérten dolgozott,
akkora alaposággal, mint a berken szokott, ahol áll az
idő. Keskeny válla mögött – amint így vesződött a szűk
patikaajtóban – a műúton száguldó teherautók sora
hömpölygött a menekülőkkal. Gépkocsi gépkocsi után. A
kiürítési parancs áldozatai ott kuporogtak a magasra
tornyozott kocsik tetején. Az asszonyok megtörten
gubbasztottak batyuikon.

Amikor belépett, az ablak ragyogó keretében szekerek sora
jelent meg. A szalmán pokróccal takart csonkolt
katonákat zötykölt a kikopott, szennyes beton. Elkínzott
tekintetük reménytelen meredt a gyógyszertár vörös
keresztjére. Kegyetlenül tovább rázták őket a szekerek.